

4 Dominical
Diumenge 17
de juny de 2012

Entre turbines

Un recorregut per cinc antics molins construïts per aprofitar l'energia hidràulica del riu Fluvià al seu pas per la Canya, i que darrerament han estat reconvertits en centres de creació artística

Fotos:

1
La primera visita pels diferents espais fabrils del Fluvià, a la Canya, es va fer a finals de maig i va comptar amb una cinquantena de participants. **Foto: Eudald Camps.**

2
Una imatge antiga característica del riu Fluvià, flanquejat per fàbriques i moldejat per rescloses al seu pas pel municipi de la Canya. **Foto: Eudald Camps.**

3
Les naus diàfanes ofereixen condicions immillorables per als professionals liberals. **Foto: Eudald Camps.**

4
Exposició, a Can Gabarró, dels treballs dels artistes Bielsa, Serrat-Calvo i Masmitjà. **Foto: Eudald Camps.**

5
Alguns dels antics molins conserven turbines centenàries capaces de proporcionar, encara avui, energia elèctrica. **Foto: Eudald Camps.**

6
Una de les fàbriques també ha estat reconvertida en habitatge. **Foto: Eudald Camps.**

7
Quadre de Lliberada Ferrarons que es conserva a l'Ajuntament d'Olot. **Foto: Txell Masó.**

L'any 2000, quan l'amenaça d'una crisi planetària provocada pels excessos del capitalisme només figurava en el menú diari dels pessimistes professionals —un heterogeni grup que segueix amalgamant una part important de les esquerres, inclosos els diferents apòstols de l'ecologisme i del decreixement— apareixia el llibre *Empire* (Imperi), una mena de manifest utòpic que, rere l'aparència d'un tractat de filosofia política, constata els riscos i les possibilitats d'un món globalitzat que orbitaria a l'entorn d'un gran imperi i que obtindria les seves bases jurídiques del particular constitucionalisme nord-americà (sumat a la seva tradició d'identitats híbrides i fronteres en expansió). El veterà activista comunista Toni Negri i un jove Michael Hardt, fidels a les seves filiacions postmodernes (els ecos de Foucault i Deleuze són poderosos), s'emergaven de valent intentant definir un possible rumb per al nostre gran vaixell a la deriva tot i que allà on reixien, i on encara manté plena vigència el llibre en qüestió, era en la diagnosi aplicada a determinats sectors productius. En paraules seves: «El lloc central en la producció del superàvit, que abans corresponia a la força laboral dels treballadors de les fàbriques, avui està essent ocupat progressivament per una força laboral intel·lectual, immaterial i comunicativa».

Per això no ha d'estranyar-nos que, de la mateixa manera que Lumière va decidir inaugurar la modernitat cinematogràfica amb un grupat d'obrers afanyats a sortir de la fàbrica, la postmodernitat trobés en aquelles mateixes naus desafectades el (no)lloc on redimir la cultura burgesa i, aprofitant l'avinentesa, repensar aspectes clau que poden anar de la museologització activa dels espais fins a la gestió de la memòria recent. En aquest sentit, tampoc ha d'estranyar-nos que una de les principals sales d'exposicions del món es digui *Turbine Hall* (sala de les turbines, a la Tate Modern de Londres), o que un centre d'art com el Pompidou de París sigui conegut popularment com «la fàbrica de gas», o que el flamant CaixaFòrum de Barcelona suposés la reconversió de l'antiga fàbrica Casaramona: perquè, en tots els casos, allò que compta és fer visible la incorporació de la cultura al sistema capitalista.

No cal dir que la cèlebre sentència segons la qual els museus i centres d'art contemporani són les catedrals actuals és perfectament esbiaixada i insuficient: els museus són les fàbriques d'avui, més encara si tenim en compte que, com a mínim fins fa quatre dies, la producció industrial es trobava deslocalitzada a zones on la cultura es veu permanentment aplaçada rere els imperatius de la subsistència.

EL CAS DE GIRONA

La província de Girona no és cap excepció: començant pel cas paradigmàtic de la Fàbrica de Celrà (des de l'any 2003, el conjunt fabril dona cabuda a la biblioteca, les piscines, el centre cívic, el local d'entitats, aules per als tallers, l'escola de dansa municipal, una sala d'exposicions, l'aula de l'Escola de Música del Gironès, la Ràdio de Celrà...), passant per la Coma-Cros (seu, entre d'altres equipaments, del Centre de Creació Escènica El Canal) o per la Marfà (darrer monument al dispendi i als usos incerts), fins a Can Mario de Palafrugell (a diferència dels casos anteriors, recuperada a través de l'aportació de capital privat provinent de la Fundació Vila Casas), es tracta d'antigues fàbriques de dimensions notables (la més petita disposa de diversos milers de metres quadrats) que han sobreviscut gràcies a un canvi d'usos radical que avui topa, malgrat tot, amb l'obstacle invariable que suposa el seu costós manteniment per part d'unes institucions que, per descomptat, no tenen la cultura entre les seves prioritats.

Amb tot, hi ha una tercera via: més enllà de la iniciativa pública o del paper assumit per fun-

dacions com la Vila Casas, existeix la possibilitat de que les velles factories passin a ser ocupades i gestionades per artistes individuals o col·lectius reduïts que, gràcies a la seva tasca constant i de proximitat, aconseguirien generar biòtops creatius sovint molt més fèrtils que els que caracteritzen els seus homònims de majors dimensions (tant en nombre de metres com de disponibilitat pressupostària). I és que, en darrera instància, la primera diferència entre les diverses fàbriques rehabilitades que ressegueixen el tram de riu Fluvià al seu pas per la Garroxa (municipi de la Canya) i les abans esmentades (Coma-Cros, Can Mario, Marfà...) rau en les dimensions físiques de les construccions: Can Píxola (o Molí d'en Compte), Can Plana, Can Gabarró, Can Sabata i Can Creu comparteixen el seu passat modest en forma de molins que aprofitaven l'energia hidràulica d'un riu canalitzat de manera natural per les colades basàltiques provinents del volcà d'Aiguanegra; es tractava de molins que van tenir un creixement orgànic en funció de les necessitats productives canviants i que van viure el seu moment de màxim esplendor al tombant de segle passat i, de manera molt especial, coincidint amb la primera Guerra Mundial.

La resta d'història és prou coneguda (decaència del sector tèxtil a Catalunya i demés), tot i que l'autèntic punt d'inflexió el trobem en l'aiguat de 1940: els 2.000 litres de pluja per metre quadrat que van caure en alguns indrets al llarg dels tres dies que va diluviar sense inte-

rupció van esborrar del mapa moltes fàbriques, ponts medievals i, el que resulta més dramàtic, famílies senceres (es creu que hi va haver més de 400 morts). Si a aquells fets hi sumem la llarga postguerra, resulta senzill imaginar el destí d'unes edificacions que, malgrat tot, mai no van acabar de perdre la seva situació de privilegi energètic fins el punt que, encara avui, existeixen turbines centenàries capaces de generar electricitat (com, per exemple, la que es conserva a Can Plana).

El passat 26 de maig es va organitzar el primer recorregut, degudament documentat i conduït per David Santauària (historiador de l'art, comissari d'exposicions i tècnic de cultura) a través de cinc factories de creació vora el Fluvià— més el parèntesi gastronòmic que va servir per redescobrir el Noc d'en Cols com a espai de lleure privilegiat, autèntic *locus amoenus* que hauria fet les delícies de Virgili (o de Garcilaso) i de qualsevol amant de les virtuts dels embotits catalans subministrats generosament pels responsables del restaurant Les Cols.

Ordenadament. A Can Píxola, hom va poder patir una feliç regressió a la infància de la mà de Toti Toronell (Produccions Trapa), un pallasso incombustible que ha trobat en l'antic Molí d'en Compte un espai d'assaig allunyat del soroll del món on preparar els espectacles destinats a provocar les rialles dels més menuts; a Can Plana, Anna i Sara Rodríguez van obrir les portes del seu estudi de disseny i de casa seva, quelcom que demostra que a les antigues fa-

briques, a banda de treballar, també s'hi pot viure (convenientment habilitades pel sentit comú de l'arquitecte i de l'interiorista); a Can Gabarró, Arnau Bielsa, Roger Serrat-Calvo i Xavier Masmitjà van fer visible una alternativa a l'endèmica manca d'espais de treball i expositius per als autors més joves unint esforços, col·laborant entre ells i cedint-lo de manera puntual a d'altres artistes que necessiten llocs on materialitzar projectes interessants; a Can Sabata, Núria Roig va mostrar la seva ingent

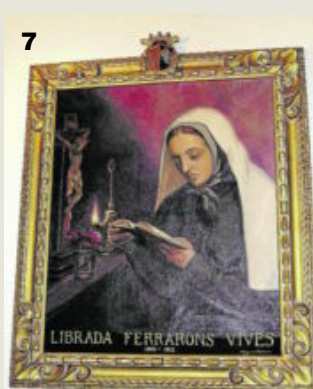
producció fotogràfica, en permanent formació mentre que Quim Domene (degà de l'invent) va tornar a fer palès que la seva Fàbrica del riu continua essent un dels estudis d'artista més singulars de les comarques gironines; i, tancant el recorregut, a Can Creu, hom va poder amarar-se de la iconoclàstia de Narcís Coderch, un artista que ha convertit la seva fàbrica en una digna successora de la cèlebre *The Factory* de Warhol.

Ho dèiem al començament: «El lloc central

en la producció del superàvit, que abans corresponia a la força laboral dels treballadors de les fàbriques, avui està essent ocupat progressivament per una força laboral intel·lectual, immaterial i comunicativa»; iniciatives com la «Tourbina» posen al descobert uns canvis d'usos que ens parlen, finalment, de l'energia individual, de la imaginació de les persones que contrasta, i molt, amb l'abúlia i la grisor que desprenen les institucions i els seus representants polítics.

La treballadora venerable

El recorregut per les diferents factories de creació vora el Fluvià es va iniciar a Can Pixola, una construcció prototípica que disposava d'àmplies naus i grans finestres destinats a aprofitar la preuada llum natural i així poder allargar les interminables jornades laborals. I és que, malgrat que pugui semblar-nos remot, el passat industrial animat per unes pèssimes condicions de treball és, des d'un punt de vista històric, perfectament recent: al llarg de tot el segle XIX, i fins ben entrat el XX, homes, dones i nens, compartien jornal amb l'únic objectiu d'alleugerir unes dures condicions de vida que nosaltres només podem intuir; no ha d'estranyar-nos, en aquest sentit, que entre el proletari abnegat sorgissin figures com la de Lliberada Ferrarons i Vives (Olot, 1803 - 1842): cinquena germana d'entre els vuit fills d'una família olotina pobre, amb només 13 anys ja suportava jornades d'entre 12 i 14 hores fent de bobinadora a fàbriques com la que ocupava l'edifici de Can Pixola. Amb tot, a Lliberada no se la recorda tant per ser una treballadora modelica com per la seva llarguíssima convalescència:

una llarga malaltia la va mantenir tretze anys postrada al llit, temps que es va caracteritzar per la proliferació de visions místiques que la

van fer cèlebre entre els seus conciudadans.

Sense voler menystenir la vessant misteriosa del personatge, avui sabem que molt probablement va patir un quist hidatídic que, en fer-se gros, li va ocasionar severes complicacions als aparells circulatori, digestiu i respiratori (la malaltia l'originava un cuc que en estat adult es troba en les ovelles, les cabres i els gossos: en passar al cos humà es quedava enquistat). Actualment hi hauria tractament quirúrgic, com més precoç millor, que permetria eliminar el mal i salvar la vida de l'infectada. Al temps de Lliberada, però, faltaven una cinquantena d'anys per l'arribada de la cirurgia.

Sigui com sigui, Lliberada Ferrarons, que va ser declarada «venerable» per l'Església Catòlica, disposa d'una modesta placa commemorativa a la fàbrica on va treballar que en vindica la vessant espiritual: per a nosaltres sempre serà, com a mínim, una d'entre les moltes dones que van patir en les seves pròpies carns les urgències d'una industrialització portada a terme a costa de les persones. /EUDALD CAMPS